

שנה בקצין-אינטליג'נס בארץ-ישראל

כבר עמדנו, בחוברות הקודמות, על "תפקידו הבטחוני הפנימי" של הצבא, וצינינו שבצבא מוחזק דבר זה כאחד מתפקידיו הפחות נעימים של החייל. תנאינו מחייבים את צבורנו לשקוד להכיר את הלכי-הנפש ואורח-המחשבה של איש-הצבא הבריטי העושה בארץ-ישראל, לעתים קרובות, וכל שכן בימי חירום, ב"תפקידי-משטרה".

מבחינה זו ימצאו קוראנו ענין בדברי מ. מ. ק. צ'רטיס, ששימש קצין האינטליג'נס במטה הראשי של הצבא הבריטי בא"י בשנת 1946, המסביר את העניינים כפי שהם נראו לו. הדברים הם מתוך הרצאה ב"חברת המזרח-התיכון" בירושלים.

אחד מתפקידיו העיקריים של קצין האינטליג'נס בארץ-ישראל בשעה זו הוא, לדעתי, לפרש לחיילים בלשון המובנת להם את סבך הבעיה הארצישראלית, כדי שיראו את הפרשה בפרספקטיבה הנכונה.

סבורני, שבראש וראשונה יתגלה לנו, שהחיילים חסרים הכרה פוליטית, לא רק לגבי ארץ-ישראל, אלא גם לגבי מולדתם. אמנם במשך המלחמה התגייסו לצבא אנשים מכל הסוגים, וכיניהם דרים בעליה-שכלה ובעלי נסיון. אך אלה פורשים מן השרות, ובעיקר אמורים דברי החיילים הסדירים ובטירונים הצעירים המגיעים לכאן. יתכן שהכרתם הפוליטית של הקצינים נופלת מזו של החיילים, אך כשהיא בשלה, משמעותה רבה יותר. הטיפוס המקיאבלי המקובל, התורש מנימות ותככים וצופה למרחוק, עד כמה שידוע לי, לא היה ולא נברא, וברור שאינו קיים בצבא. לפרקים מזדמנות לידי רשמיות, שמאן-דהוא דיבר על "מדיניות הצבא". אגב, דברים אלה שנונים למדי, ויושב אני וחתה תמיד על החכמה הרבה הצפונה בהם ומשתוקק שתהיו עולים על דעתי שלי. הצבא אינו עוסק בפוליטיקה, ועובדה זו, שהצבא אינו פוליטי מונעת, בלי ספק, מלעמוד על הקיים העדינים של הבעיות הפוליטיות; אך בשום פנים אין לראות דבר זה כמגרעת, אם רק תנתן לו הדרכה ברורה ונכונה ע"י הפוליטיקאים. צבאות פוליטיים הם מסוכנים עד מאד. למולה של אנגליה לא עברה הכוס עליה. יתירה מזו: הצבא אינו כנופית אימפריאליסטית, כמוכך במשמע המקובל של המלה הזאת. וזורני, כי בהיותי באנגליה לפני זמן מה, התרשמתי מן השאיפה העזה, הרווחת בקהל, שאנגליה תצא מארץ-ישראל. שאיפה זו מקנת בלב רבים מאנשי הצבא. העובדה, שהחיילים רוצים לחזור הביתה, עוד מגבירה שאיפה זו. הרקע לגישת חיילים רבים אל השאלה הארצישראלית הוא: קבוצת השחרור, שעליה הם נמנים, מחנות ללא נוחיות וללא שאר דברים המרחיבים דעתו של אדם, שעזת ארוכות שהם מבלים בשמירה, או בסיוורם, שעות בלתי נעימות של הקמת גדרות-חיל, ושעות בלתי נעימות עוד יותר של היותם שרויים מאחוריהן.

ישנה עוד גישה אחת לבעיה הארצישראלית, שאצל החיילים שונה היא מגישתם של כל תושבי הארץ. החייל הוא עוף פורח. הוא בא לכאן לשלוש שנים לכל היותר, ומסתמא להרכיב פחות מזה. מקצועו הוא — חיילות ולא הבעיה הארצישראלית. רוב היושבים בארץ הם כאן לכל ימיהם, על כל פנים עד לצאתם בדימוס. הציונים, החיים בארץ והרוצים לחיות בה, העובדים החיים מה ופקידי הממשלה, העושים כאן את הקריירה שלהם, ושאר האזרחים — כלם מומחים הם בבעית ארץ-ישראל שהיא חייהם. ואלו לחייל היא, על פי הרוב, מעין "תפקיד של טירדה"; היא באה כחוספת לחיי אימוניו למלחמה, וכמעט תמיד אכך נגף היא בדרוכו. ברור שרבים הם היוצאים מן הכלל. רבים מאנשי-הצבא לומדים את הבעיה מתוך הענין שהם מוצאים בה, או מתוך שסבורים הם כי מחובתם היא להפוך ולהפוך בה. אך בדרך כלל פני הדברים הם

כפי שתיארתי לעיל, לחיילים הבלתי-סדירים זהו ענין של הוראת שעה; לסדירים שבהם — תוספת לתפקידי המשטרה האימפריאלית; תפקיד המפריע, ושלא כדון, למשימת החיילות עצמה. וגורם, שימריץ את החייל לרדת לכל עומקה של הבעיה — אינו בנמצא. קרקע זו אינה כשרה ביותר לקליטת זרעים של גישה נבונה ושקולה אל הבעיה הארצי-ראלית.

איזה רושם עושה הבעיה הזאת על הקצין והחייל הבינונים, כשהם מגיעים לכאן? קודם כל יש ברצוני להבהיר דבר אחד: פעמים הרבה קראתי ושמעתי דברי האומרים, שעוד לפני שהחיילים העתידים להישלח לא"י מגיעים למחוז חפצם מסגלים אותם בשיטתיות ובדיקנות, במדיניות מותנית מראש, להיות אנטי-ציונים. אך אין אמת בדברים אלה. יתכן שקצין פלוני, שהשקפותיו מתנגדות לציונות, יכול לדבר ברוח זו אל חייליו, אך קו מסוים בענין זה אין. החיילים המגיעים לארץ-ישראל רוכשים את השקפותיהם בעיקר מן הכתוב בעתונות. הטרוריום התמור, שעניינו מתפרסם באותיות של קידוש-לבנה בעמוד הראשון של העתון נותן, כמובן, את אותותיו. רעה הולה היא, שמיעוטים מחוללים את הרעש החזק ביותר. אבל על פי הרוב באים החיילים לכאן בלי דעה קדומה. האמת היא, שלפני שנתבלטו כל כך פעולות הטרור היו רוב החיילים באים לארץ-ישראל באהדה; לציונות לאחר שראו את כל זועות אירופה. עובדה זו, שאין להם נטיה לפוליטיקה, היא שגורמת, שלא ישאו פנים, כיון שאוצר מושגיהם דל ודעותיהם הקדומות מועטות הן, צבא הנוטה באמת לפוליטיקה יהא שונה מזה לחלוטין.

כשהחייל מגיע לארץ-ישראל ויש לו שהות לשוטט ולהסתכל סביבו, חושבני שהוא מתפעל ממראה-עיניו בכל אשר יפנה. יתכן שהוא מגיע לכאן אחוז תסביך-הגדלות, והוא נדהם במקצת, בהיתכחו שרוב תושבי הארץ מחוננים בפקחות יתירה. בסניגוריה שלהם על עצמם הם מקיפים אותו כתנור של עכנאי, בויכוחם הם מסככים אותו עד שאינו יודע בין ימינו לשמאלו. הוא בא במבוכה, כי אעפ"י שהטענות כולן משכנעות, הן סותרות בכל זאת זו את זו לחלוטין. כך מרגיש הוא גם בעיניו בדברי העתונות הניתנים לו, כמובן, בצורת תמצית הידיעות המופיעות בעיתונות, העורכה ע"י לשכת המודיעין. הוא מוצא בדברים אלה שהצבא והממשלה תמיד חייבים, העתונים חצים אומרים דבר אחד וחצים — את היפוכו. בדבר אחד מסכימים כולם, והוא: תלתות את הקולר בו ובממשלתו על קוצר-ידי, על אי-יחוסר ועל פניית לטובת עצמם. ולפיכך הוא מפתיר: "לעזאזל הכל". — הוא מתרעם על שחוזרים בלי הרף על פומון אחד — כמובן, בתים שונים בו — והכל מפומים אותו.

אלינא תגלו בדברי פנים שלא ככוונתי. אינני מותח חלילה בקורת על העתונים על שאומרים הם מה שאומרים, גם אם אינני מסכים אתם. אני רק מנסה לתאר את השפעתם על הצבא. קיימים כל הנימוקים לכך, שציוני וערבי לאומני יתמידו להגיש עצמוותיהם, הרי להם זוהי שאלת חיים ומות. אך החייל אינו מסוגל להעריך זאת כראוי, לפחות בתחילה, והוא נרגז. ברור שמתבע הדברים הוא, שפעולות הטרוריסטים, — הן הקובעות את הרושם החזק ביותר. עלינו לזכור, שהחייל אינו מסוגל לעמוד על ערכן. הנכון, לידו, תופשות הן את כל אופקו, כיון שכל כך הרבה מומנו הוא מבזבו בפעולות נגדן, אם במישרין ואם בעקיפין: בשמירה מפניהן, בפנוי המפולת, או בהשתתפות בפעולות תגמול.

פעולות תגמול אלו מגבירות את הטינה בקרב הצבא ובקרב האזרחים יחד. מכחינה צבאית, אחד הקשיים העיקריים בטרוריום הוא שהטרוריסט אינו נבדל במראהו מכל אדם אחר. יתכן כי כל אחד מאתנו בא במגע עם כמה מהם היום ברחוב, או ישב סמוך לאחד מהם באוטובוס. קשה למצאם, ולכן הכרח הוא שבפעולת התגמול יתפרו ויטולטלו אנשים התפים מפשע ויפשפשו ברושם. מעשים אלה מביאים לידי הסחת דברים קשים משני הצדדים. כמה מן הדברים לא תמיד יש בהם מן האמת, כשם שכמה מן המעשים הרעו לעשותם, או שהיה מוטב לבלתי עשותם בכלל. על כל פנים, התוצאה היא: חיכוכים. החייל רוגז ומחמרמר על האזרחים, ועלינו לזכור, שלא תמיד קל לו להפריד במחשבתו בין הטרוריסט לשאר התושבים;

האזרח רוגז על החייל, והאלוהים יודע ועד, עד מה מסוגל הוא להיות טרדן. וכך נוצר מעגל-קסמים.

לדעתי מתפקידו של קצין-האינטליגנס בארץ הוא להסביר לתושבים, במידת האפשר, את אפיו של הצבא ופעולותיו. ואם הצליח בדבר הרי עשה שירות חשוב. הצרה היא „איך עושים זאת?“ הדרך היחידה היא באמצעות העתונות. ודאי הוגד לכם שקציני-האינטליגנס שואבים את כל ידיעותיהם מן העתונות. יתכן שכך ויתכן שלא כך. אבל אמת לאמתה היא, שהם תלויים בעתונות כדי להסביר את דרכי הצבא, מה הוא משתדל לפעול בשביל העולם בכלל וארץ-ישראל בפרט. במשך השנה, שעשיתי בארץ-ישראל, נתגלה לי, שאם מניחים לסופרי העתונים לראות במו עיניהם כל מה שיש לראות, הרי האמת צפה ועולה. ידעתי, שאין זה גילוי מרעיש ושבירים אלה גלויים לכל בריבירב, אך אני מבשרי חזיתי זאת. הצרה היא, שבאורח אינסטינקטיבי מתירא החייל מפני בכ"ע עתונים, וזה גורם לקשיחות במשאומתן עמהם. מן הראוי שנעמוד רגע על סיבותיה של חששנות זו. החיילים חוששים מפני הפרסומות ומפחדים שמא יצטוו את דבריהם. מטעמי בטחון, ימפני שבכל שירות צריך כל בורג להיות נטול נימה אישית, נתון המשאומתן עם העתונות לסיגים חמורים. במידת-מה נובע הדבר מזה שהעומדים בראש רוצים לחפות על עצמם, או בלשון הצבא: „לפרוש מטריה“. משל לחומרות שהיו נהוגות לפני המלחמה בצבא, ושחייל נתחייב לעמוד בהן בטרם יהא רשאי לירות באקדח במטווח. היה זה כעין פולחן מסובך. עד שהיית מעלה הדגלים האדומים, מפנה את השטח מרחק מילין, ממלא חצי תריסר טפסים, ושעה שאתה עצמך עומד מלוכסן מול המטרה, — היו שניך נוקשות זו לזו כל כך, שתמיד היית מחטיא את המטרה, ולכר-מול נחשבת, אם התטאת ולא פגעת גם בכף רגלך שלך. כל התקנות הללו באו כדי שאם תארע תקלה, תהא זכות גמורה להביא לפני בית-דין צבאי את הברנש הממונה. וכך הוא הדבר בענין העתונות. החיילים חוששים, שאם יתגלו סודות או יגוימו לפרהס דבר מן הדברים, יקבלו מזה אֶחָת אפיים. יתר על כן (ושוב הבינורגא, שאיני מותח בקורת, אלא מספר עובדות הידועות לי), הצבא, או לפחות אחוזו ניכר בו, משוכנע שהעתונות בכללה עוינת אותו. החיילים קוראים רק מה שנדפס בארץ, ולדעתם חלק רב מן הדברים נכתב מתוך פנייה. יתכן שטעות בידם, אך כך הם סבורים; אני יודע זאת, שהרי הדו"חים שלהם והערותיהם עולים על שולחני יום-יום. הם מטלפנים אלי, ואני הוא הסופג „באבי אבי“, אני „אוכל חרבוך“ על מה שנראה כדיווח-שבון בלתי צודק. הנני בבחינת „מדינת חיק“ (Buffer State) הואיל וקצין-האינטליגנס אני, מחובתי לראות את נקודות ההשקפה של שני הצדדים.

כשעולה בידי לשרל, את הצבא, שיתירו לסופרי העתונים לראות כאות-נפשם, מוצא אני, כי בסופו של דבר יוצא הצבא „בסדר“. וטבעי הוא, שכן באמין אני באמונה שלמה, לא זו בלבד שהצבא הבריטי הוא המשובח שבעולם, אלא שהוא גם הצבא היתירי בכל העולם המסוגל לבצע את אשר עליו לבצע בארץ-ישראל בשפיכות דמים מעטה כל-כך ובגלוי יחס אנושי כל כך. אמנם נעשים דברים, שיש להצטער עליהם ושאסור לעשותם, וכשדנים ב„אינצידנטים“ אלה, דומים שיש גורם אחר, שעלינו להביאו בחשבון. כוונתי לאינסטינקט הטבוע בדמם של רבים מבני אומות-העולם והמכוונה אנטטישיות. משתמש אני במלה אינסטינקט כי לדעתי הוא קודם כל פסיכולוגי. שום אדם, הראוי שיתחשבו בו, אינו אוהבו או חושב כי יש בו מן החכמה או הצדקה. כל אדם, שהגו בדרך כלל ברידת, על כורחו יודה שזוהי אחת הפרוענויות שבאו לעולם, כשם שכל ברידת יודה על כורחו כי אכן קיימת היא. אם תסכימו לדעתי, שאכן קיים יצר זה בלבם של הבריות, הלא תסכימו שאין להתעלם ממנו. כל אחד חייב לטפל בו אם בדרך זו ואם בדרך אחרת. יכול אדם להשתלט עליו ולהפכו ליצר-טוב, אך יכול הוא להשתלט על האדם. כל ימי שהותי כאן, מזה שנה תמימה, חוששני תמיד מפני אינסטינקט זה, שלדעתי מרובה הסכנה בו, לפי שבדרך כלל אין אדם מכיר במציאותו. אם מבינים את הדבר ומכירים בקיומו, הרי הכל כשורה. דומני, שהפסיכולוגים אומרים, כי עלינו „להתידד“ עם האינסטינקטים הרעים שבנו, על כל פנים ברור שעלינו להכיר במציאותם. החייל, בדרך כלל, אינו מעמיק חקר,

וברור שאינו מסוגל להסתכל לתוך נפשו פנימה; הוא אינו מנתח את עצמו. ולפעמים היה רעה זו, ששמה „אנטישמיות“, מכריעתו.

יתכן כי המפליא שבדבר הוא שוהו חזיון בלתי־נפרץ כל כך. אם הבינותם את דברי שאמרתי עד כה, הלא אתודו, שמטבע הדברים הוא כי החייל כאן, בארץ־ישראל, אינו מסוגל להעריך ולהבין את המתרחש ואין הוא מסוגל לכך — אלא אם כן ניחן קצת־האינטליגנצס בכשרונות בלתי מצויים במילוי תפקידו, — להעריך כראוי אינצידנט כגון פיצוץ מלון המלך־רווד ולראותו כפרופורציות הנכונות. החייל רוצה לחזור הביתה, לחיות חיים נורמליים עם אשתו וילדיו, במקום לראותם אחת לשנתיים, או לגסוע הביתה ולשאת לו לאשה את הבחורה שכבר החלה להרהר בלבה, עוד כמה זמן תוכל לצפות לו. יש לו עוד־מרץ וכוח עלומים בלי מצרים. חייו עלובים מחמת השמירה, תפקידי־טרדות, אועקות, סיוורים. כמה מחבריו נהרגו, וכיון שהוא, כפי שאמרתי, אינו מבעלי ההרהורים לפי טבעו, לבו מרשיע באוכלוסיה חלק רב יותר משמצדיקות העובדות. אין זה מפליא ביותר שלפעמים קורים דברים, שהכל מצטערים עליהם. זכרו־נא זאת: רוב מניינם של החיילים בארץ מצטער בכל לב על מעשים אלה ככל אדם אחר. פעמים הרבה אמרו לי, ויודע אני כי אכן אמת נכון הדבר, שהסוריסטים אינם אלא מיעוט קטן בארץ. ודבר זה נכון גם לגבי הצבא. האלמנט הפרוע שבו הוא מיעוט קטן ביותר. אינני בא ללמד סניגוריה, אף על פי שיכול להתקבל רושם כזה. משתדל אני להסביר את המתחולל, לדעתי, במחשבתו של החייל בארץ־ישראל. לאלה המדשיעים את הצבא, הייתי אומר: „אדרבא, נסרנא צבא אחר“. לפני ימים שוחח עמי כתב אמריקאי ואמר לי כי אף על פי שדלעתי מתנהג הצבא קצת בגסות בפרקו את עול המשמעת, הרי בטוח הוא שכל צבא אחר, והצבא האמריקאי בכלל, היה גרוע ממנו לאין ערוך. חושבני, שהוא צודק. החייל הבריטי הוא אחת הבריות הסבלניות ביותר שבעולם; יתר על כן, אני מאמין, שהוא החייל היחיד בעולם, המוכשר לבצע פעולה פריכה, מסוכנת ובלתי־נוחה זו של „מלחמה־למחצה“, הידועה בספרי הלימוד הצבאיים בשם „פעולות בטחון פנימי“.

בְּצַדִּי מִשְׁפָּט וְצַדִּק אֵין הַצְּמִים אֶפְא שׁוֹדֵדֵי דְרָכִים.

אויגוסטיין

אֵין אוֹנִס בְּפִרְשָׁנוֹת אֶף הָעוֹבְדוֹת הֵן קָדֶשׁ.

ס. ב. סקוט